

TAALVAARDIG ZIJN
Een thematische lessenserie
over reflectie

kijken naar jezelf

In dit tweede en laatste artikel over 'kijken naar jezelf', reflectie in het taalonderwijs, beschrijft Ans Buys hoe havo-5-leerlingen uitgaan van hun eigen ervaringen met communicatieproblemen: als je kwaad bent bijvoorbeeld of als je iemand moet condoleren. In tegenstelling tot de vrij strak opgezette lessenserie in het eerste artikel (Moer 1984/3), bepalen de leerlingen nu grotendeels zelf de leerstof en de werkvormen. 'Taalvaardig zijn' betekent zicht krijgen op eigen communicatiemogelijkheden. Zij praten daarover met klasgenoten en spelen oplossingsmogelijkheden. Evenals in het vorige artikel wordt er naar gestreefd om door reflectie op eigen taalvaardigheden bewustere taalgebruikers te krijgen.

Wat vooraf ging

De cursus opstel-schrijven (Moer 1984/3) leidde min of meer spontaan tot een voornamelijk thematische lessenreeks over taalvaardig zijn en reflectie. In deze paragraaf geef ik een indruk van die lessen. Daarna beschrijf ik hoe ik die lessen heb herschreven voor het huidige studiejaar. Daarop aansluitend geef ik mijn bedoelingen weer en tenslotte beschrijf ik met behulp van reacties van leerlingen onze ervaringen met 'taalvaardig zijn'.

De cursus opstel-schrijven begint met 12 vragen. De eerste vraag luidde:

'Noteer enkele (ca 5) positieve en negatieve eigenschappen van jezelf. Begin steeds met *ik* (niet om voor te lezen).'

Daar hadden de leerlingen moeite mee. Zij en ik noteerden van ons zelf positieve en negatieve eigenschappen. We praatten erover in de hele groep. Een enkeling durfde wel, de meesten niet. Er werd op elkaar gereageerd in de trant van: 'Ja, dat heb ik ook want ... enz.' Mijn ervaring en die van enkele leerlingen was, dat het moeilijk is om je positieve eigenschappen voor te lezen, negatieve gaat beter. Tijdens die les was het ongewoon stil, er hing een speciale sfeer. Aan het eind gaf ik de volgende schrijfp opdracht mee als huiswerk:

'Schrijf een stukje waarin je de volgende vragen beantwoordt:

- wat is volgens jou taalvaardig zijn of wanneer vind je iemand een goede taalgebruiker?
- is een taalgebruiker gebaat bij bepaalde persoonlijkheidskenmerken? Zie je verband tussen meer of minder taalvaardig zijn en bepaalde persoonlijkheidsken-

- merken?
- hoe beoordeel je de les waarin we praatten over onze persoonlijkheidskenmerken?

Naar aanleiding van deze schrijfopdrachten maakte ik een stencil (bijlage) waarop ik een indruk gaf van de antwoorden van de klas op de hierboven gestelde vragen. De leerlingen gaf ik de opdracht tijdens het lezen van dat stencil te onderstrepen waarover ze verder wilden praten. Uit de antwoorden was naar voren gekomen dat ze de voorkeur gaven om in kleine groepjes met dit onderwerp door te gaan.

De onderwerpen die leerlingen noemden naar aanleiding van het lezen van het stencil, inventariseerde ik op bord. Men kon er op 'intekenen'.

- 1 Heeft taalvaardig zijn met je milieu te maken?
- 2 Heeft taalvaardig zijn met macht te maken?
- 3 Heeft er leuk uit zien, aardig gevonden worden invloed op je taalgedrag?
- 4 Waarom vinden we het zo moeilijk om over iets persoonlijk te praten in de klas?
- 5 Moet een goede taalgebruiker hard zijn, niet sentimenteel?
- 6 Waarom praat je in een kleine groep gemakkelijker over persoonlijke onderwerpen dan in een grote groep?

- 7 Ben je wel of niet taalvaardig als je een dialect spreekt?
- 8 Is het een voordeel voor je taalvaardig zijn als je durft op te komen voor jezelf?
- 9 Kan sleutelen aan bepaalde persoonlijkheidskenmerken je taalvaardigheid verbeteren?
- 10 Ben je taalvaardig als je echt nooit met je mond vol tanden staat?

Er werd ongeveer drie kwartier in de kleine groep gepraat.

Ik liep rond, werd af en toe geroepen, ging ook uit mezelf naar groepjes en stimuleerde om zo helder mogelijk te zijn naar elkaar toe. Als iemand zei:

'Over bepaalde onderwerpen durf je met bepaalde personen niet te praten'

vroeg ik om die opmerking concreter te formuleren.

Een leerling beantwoordde deze vraag met:

'In de klas praat je niet over een puist op je kont, over masturberen, je praat niet echt over jezelf want je bent heel kwetsbaar als je op school over je gevoelens praat.'

Aan het eind van de les moest per subgroep een verslagje ingeleverd worden waarin stond *wat* er aan de orde was geweest, *hoe* het gesprek verliep en of ze er de volgende keer mee verder wilden gaan. Een paar citaten uit die verslagen:

'Het gesprek ging eerst niet zo erg goed, maar toen we echt durfden te zeggen wat we bedoelden, ging het fijn! We hebben een goed gesprek gehad maar dit was volgens ons niet mogelijk geweest met de hele klas.'
Tineke – Noortje – Huip

'We zijn bang voor geroddel als je goede eigenschappen noemt, niet voor uitlachen want in havo-5 ben je volwassens genoeg om niet te gaan zitten lachen. We zijn wel bang dat ze je gauw een verwaand schepsel noemen.'
Olga – Johan – Ine – Margo

'We vinden het niet van belang of je al of niet dialect spreekt als je je maar goed kunt uitdrukken. We vinden dat zelfs een leraar Nederlands geen zuiver Nederlands hoeft te spreken in de klas. Hij mag best een accent hebben of dialect praten. Hij moet echter wel op verzoek het duidelijk beschafte ABN kunnen spreken (!)'
Frank – John – Werner

'De Bossche taal is op zich taalvaardig want als je in je eigen regio je goed kan uiten, beschouwen wij dat als taalvaardig. Ons gesprek was erg fanatiek, maar bleef ordelijk en boeiend. We vinden wel dat het onderwerp nu afgesloten is.'
Karin – José – Emmie

'Taalvaardig zijn heeft met macht te maken. Als je overtuigend kunt praten dan kun je mensen overhalen om de zelfde mening als jijzelf te hebben. Dat is toch een vorm van macht. We hebben ook over politiek gepraat en de macht ervan. We vonden het leuk om over dit onderwerp te praten. Je leert beter uit je woorden komen in een kleine groep.'
Mark – Hans

Hoewel er in de meeste groepen wel serieus gepraat is, bleef het geheel mijns inziens vrij abstract en theoretisch. Zaken die voor mezelf duidelijk waren kon ik moeilijk concreet maken. Ik wilde leerlingen er steeds op wijzen om terug te gaan naar hun eigen ervaringen en herkenbare situaties. Dat lukte niet zo best. Ik besloot voor de volgende les iets concreters te bedenken. Dit was het resultaat:

Voor havo 5,
Na een aantal lessen over de relatie tussen persoonlijkheidskenmerken en taalvaardig zijn, lijkt het me nu tijd om de schijnwerper volledig op de taalvaardigheden te richten.
Wat taalvaardigheden precies zijn is voor weten-

schappers nog de vraag. Wij beantwoorden die ook niet! Wat we wel doen is nagaan met welke taalvaardigheden we moeite hebben, of het belangrijk is daar wat aan te doen en hoe je zo'n verbetering aan kunt pakken. Daarover gaan onderstaande opdrachten.

1 Maak onderstaande kolommen verder af. Vul in de linker zoveel mogelijk 'schoolse' taalvaardigheden in en in de rechter 'buitenschoolse'.

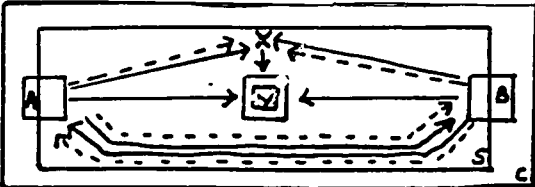
* een zin ontleden	* Jehova's wegsturen
* d's en t's invullen	* een liefdesbrief schrijven
* spreekwoorden leren	* een dokter informatie over je eigen lijf vragen
* een opstel schrijven	* iets terugzeggen als een leraar je voor schut zet
* multiple choice vragen maken na een luisteroefening	* een spreuk bedenken voor op een spandoek

- 2 Vul bovenstaande lijst aan met gegevens van klasgenoten.
3 Vul hieronder de top vijf in van vaardigheden die je het belangrijkste vindt voor jezelf om te verbeteren. Je kunt natuurlijk zowel uit de rechter als linker kolom kiezen.

Top-5 van te verbeteren vaardigheden van

-
1
2
3
4
5
Lever dit stencil in.

Het leek me handig om de leerlingen in de brieven voorbeelden en problemen wat meer zicht te geven op factoren die communicatieve situaties beïnvloeden. Met behulp van het transactiemodel (Lammers, D.H. In: *Luisteren*, Geus, A. de e.a. 1977: 15) probeerde ik die helderheid te verschaffen. Ik zette het model op bord en gaf de volgende toelichting.

Stel je voor dat je de klas uitgestuurd wordt en dat je je moet melden bij de adjunct-directeur, een situatie die de meesten zich goed voor kun-

nen stellen. Welke factoren zijn van invloed op de communicatie tussen jou en de adjunct op dat moment?

A: de leerling

B: de adjunct-directeur

X: het eruit gestuurd zijn

Y: de manier waarop het verteld wordt.

A → Y: de manier waarop jij dat vertelt

Y ← B: hoe die woorden, gebaren enzovoorts bij de adjunct overkomen

B → X: hoe de adjunct in het algemeen denkt over eruit gestuurd worden

A → X: hoe de leerling in het algemeen denkt over eruit gestuurd worden

A → B: hoe de leerling over de adjunct denkt

B → A: hoe de adjunct over de leerling denkt

X → Y: maar bepaalde aspecten van het eruit gestuurd worden komen in de boodschap terecht

A — → B: hoe de adjunct denkt dat de leerling over hem denkt

B — → A: hoe de leerling denkt dat de adjunct over hem denkt

A — → X: hoe de adjunct denkt dat de leerling over eruit sturen denkt

B — → X: hoe de leerling denkt dat de adjunct over eruit sturen denkt

S: deze school waarin alles zich afspeelt

C: algemene opvattingen over eruit gestuurd worden op school.

De rollen van A (de leerling) en B (de adjunct-directeur) worden dus ook bepaald door S (de school) waarin het gebeuren plaatsvindt, én door C, de maatschappelijk-culturele en persoonlijke context zoals opvoeding, opvattingen en karakter.

Het model en de toelichting liet ik door de leerlingen overnemen bij hun aantekeningen. De reacties varieerden van: handig, praktisch zo'n model, tot: véél te abstract en te theoretisch. Ik liet het model verder rusten en nam me voor er later op terug te komen (zie hieronder vraag 9). De lessenserie vervolgde ik met een inventarisatie op het bord van de 'top-5 van de te verbeteren vaardigheden'.

Er werden groepjes gevormd van leerlingen die dezelfde vaardigheden wilden verbeteren.

Opdracht: Wissel ervaringen uit met betrekking tot het groepsprobleem, probeer een rollenspel in elkaar te zetten en straks voor de klas op te voeren, waardoor: je meer zicht krijgt op het probleem; je het probleem in de hele klas bespreekbaar maakt; je mogelijke aanwijzingen ter verbetering kunt opstellen.

Een aantal lessen werkten de leerlingen in groepjes aan de volgende onderwerpen: contact maken met anderen; discussiëren; supporteren; tactisch

praten; formulieren invullen; troosten; omgaan met kinderen; iets terug zeggen als je voor schut wordt gezet; contact maken met vreemden.

Elke groep voerde een rollenspel op waarna een discussie plaatsvond met uitzondering van de groep formulieren invullen, die gaf een overzicht van soorten vragen die de groepsleden waren tegengekomen op verschillende onderzochte formulieren. Ze gaven eveneens invul-tips. Na afloop stelde ik aan elke leerling onderstaande vragen.

Vragen:

- 1 Op welke van de genoemde vaardigheden heb je meer zicht gekregen? Noem ze.
- 2 Welke van de genoemde vaardigheden is volgens jou het best besproken in de klas? Licht je antwoord toe.
- 3 Over welke vaardigheid heb je ook buiten school nog nagedacht of gepraat? Licht ook even toe.
- 4 Met welke van de in jouw groep besproken vaardigheden heb je zelf ook problemen?
- 5 Heb je daarvoor aanwijzingen voor verbetering gekregen? Zo ja, welke?
- 6 Beoordeel elke groep op *inhoud* (beantwoording aan het doel) en op *techniek*. Noem alle groepen, maak een kolom inhoud en techniek en geef de beoordeling aan in onv./vold./goed.
- 7 Beoordeel de lessenserie in het algemeen. Geef aan of je ze zinvol of niet zinvol vond; saai of leuk.
- 8 Beoordeel onderdelen van de lessenserie:
 - bespreking in kleine groep
 - opvoering rollenspel
 - bespreking in grote groep.Geef van die onderdelen minstens aan: wel/niet zinvol; saai/leuk.
- 9 Analyseer met behulp van het besproken communicatiemodel de vaardigheid waar jij je mee bezig hebt gehouden. Probeer zo exact mogelijk aan te geven waar het probleem zit.
- 10 Geef tenslotte aan wat de lessenserie voor jou heeft betekend. Verwerk onderstaande vragen in je betoogje:
 - wat heb ik gedaan?
 - hoe heb ik dat gedaan?
 - hoever ben ik gekomen?
 - waarheen wil ik verder gaan?
 - hoe wil ik verder?

Uiteraard zijn alle andere opmerkingen welkom. Bedankt voor het serieus invullen van deze evaluatievragen.

De lessen werden door bijna alle leerlingen leuk gevonden. Een aantal twijfelde aan de zinvolheid. De meesten vonden wel wat geleerd te hebben in hun eigen kleine groepje maar relatief weinig van de rollenspelen van de andere groepen. Volgens mij heeft dat alles te maken met de

nabespreking. De eerste schoolonderzoekperiode verhinderde me hieraan voldoende aandacht te besteden.

Ik besloot de thematische lessenserie 'taalvaardig zijn' het volgend schooljaar eens opnieuw te bekijken want echt tevreden was ik er niet over. Op grond van het materiaal wat er lag en wat voornamelijk van de ene dag op de andere was gemaakt, afhankelijk van wat er in de klas gebeurde, moest het toch mogelijk zijn een betere lessenserie op te zetten.

Ik sluit deze paragraaf af met de reactie van een leerling op vraag 10: 'Geef aan wat de lessenserie voor jou betekend heeft'. De betreffende leerling zat in de groep die problemen had met discussiëren. Ze deed mee aan een rollenspel waarbij degenen die hadden gezegd nooit te durven praten nu juist de rol van spreker moesten vervullen en degenen die van zichzelf vonden dat ze niet goed konden luisteren nu juist stil moesten zijn.

Ik zat in de discussiegroep omdat ik dat zelf wilde en dat mij het meest aantrok. Ik heb wat moeite met discussiëren in een grote groep bijvoorbeeld in de klas als zoveel mensen naar je luisteren, daar word ik nogal zenuwachtig van. Als we aan het discussiëren zijn, dan wil ik wel graag wat zeggen maar durf dat niet zo. Dan hou ik meestal mijn mond. Ik vond de discussiegroep voor mij zinvol omdat ik daardoor wellicht mijn drempelvrees kon verminderen, wegnemen. In het rollenspel moest ik dus mijn mening duidelijk en fel geven — ik moest gewoon discussiëren. Ik vind, dat ik mijn rol best wel goed heb gespeeld-gezegd alhoewel het nogal moeilijk was (zenuwen). Ik denk niet dat mijn drempelvrees nu weg is maar het is misschien wel wat minder. Ik vind wel dat er meer gediscussieerd moet worden in de Nederlandse les. Ik denk dat je dan wel over die drempelvrees heen kan komen.

Nicolette

Een thematische lessenserie over taalvaardig zijn

Zoals al eerder gezegd, was ik niet tevreden over deze lessenserie in het vorig schooljaar. Ik veranderde de opzet dan ook. Los van de cursus opstel-schrijven startte ik meteen aan het begin van het schooljaar met een inventarisatie van situaties waarin de leerlingen, van de drie havo-5-groepen waaraan ik les gaf, moeilijkheden hadden om uit hun woorden te komen. In kleine groepen zochten ze, met behulp van het transactiemodel naar oorzaken van die problemen. Dit was het resultaat:

Vervolgles over situaties waarin je je moeilijk kunt red-
den wat taal betreft
Havo 5

Alle drie de groepen noemden situaties waarin ze moeilijkheden hadden om uit hun woorden te komen. In kleine groepjes zochten ze naar oorzaken met behulp van het communicatiemodel (Geus, A. de e.a. 1977). De daarin genoemde aspecten gaven we de volgende letters:
A: de spreker
B: de luisteraar
C: het onderwerp waarover gesproken wordt
D: de boodschap zelf, de manier waarop het gezegd wordt
E: de situatie
F: de achtergrond (deze lieten we in twee groepen weg omdat er moeilijk mee te werken was).

Overzicht van de genoemde situaties en de meest ge-
noemde oorzaken

	A	B	C	D	E	F
<i>In alle drie de groepen werd genoemd</i>						
1 Als je iemand moet condoleren	3	5	10	5	21	2
2 als je verliefd bent	17	12	6	6	6	
3 als je een spreekbeurt moet houden	6	13	1	—	13	
4 als er iemand belangrijks bij is	8	14	1	5	10	
<i>In twee groepen werden genoemd</i>						
5 als je een vraag krijgt die je niet verwacht	6	4	5	1	8	1
6 als je een sollicitatiegesprek moet voeren	11	9	1	2	9	
7 als je een mop uit moet leggen (schuine)	5	13	11	6	1	
<i>In één groep werd genoemd</i>						
8 als je ergens over praat wat je eigenlijk niet wil zeggen	3	1	3	1	—	
9 als je net erg geschrokken bent	2	—	—	5	—	
10 na een ruzie	1	1	1	—	1	3
11 bij verdriet van anderen	2	5	—	—	1	1
12 als je 's nachts om drie uur thuis komt en je moeder zit al twee uur te wachten	3	—	1	—	4	—
13 als je een blunder maakt wanneer er veel mensen bij zijn	6	2	—	—	1	1
14 als iemand iets hatelijks zegt	—	5	2	2	—	—
15 als iemand je uitscheldt	1	4	1	3	1	—
16 als iemand je een compliment maakt	—	3	2	1	1	—
17 als je heel erg teleurgesteld wordt	2	2	—	1	2	3
18 als je bewust een bepaald onderwerp moet vermijden	3	1	2	—	2	1
19 als je je ergens niet thuis voelt	4	3	—	—	3	—
20 als je ineens al je woorden kwijt bent	4	1	1	—	3	
21 als je je moet redden in een situatie waarin je het bijv. hebt over iemand waarvan jij niet weet dat die persoon dood is	1	—	—	—	5	1

22 als je betraapt wordt	3	1	—	—	5	1
23 als je je mening moet motiveren	5	—	2	1	—	—
24 bij een onverwachte ontmoeting	1	1	—	—	—	3
25 als je ontroerd bent	3	1	—	—	3	1
26 als je bij een dokter uit moet leggen wat je hebt bijv. geslachtsziekte	—	1	9	2	2	—
27 als je aan de telefoon zit	5	6	2	5	2	—
28 als je de eerste keer bij een vriend of vriendin thuis komt	—	3	1	1	8	—
29 als je naar een verjaardag moet waar je nog nooit bent geweest	—	2	—	—	8	—
30 als je denkt dat je iemand tegenkomt maar het is iemand anders	4	3	—	1	3	—
31 als je nieuw bent in een bepaalde groep	2	4	—	—	4	—
32 als je iets krijgt wat je niet mooi vindt	1	2	3	2	3	—
33 als je een bepaalde instantie moet bellen	2	6	2	3	1	—
34 als je bij de schooladministratie komt en de adjunct-directeur zit er	—	1	—	1	8	—
35 als je in het ziekenhuis komt en je weet niet wat je tegen een bepaalde patiënt moet zeggen	1	2	4	2	7	—
36 als je weg wilt en de rest blijft maar praten	5	1	—	2	3	—
37 als je naar gespreksstof zoekt als je met z'n tweeën bent	2	6	4	1	—	—
38 als iemand die je niet zo goed kent alles van je weet	4	2	1	—	4	—
39 als je iemand tegenkomt die je eigenlijk moet kennen, niet herkent	3	4	—	1	6	—
40 als je kwaad bent	11	1	1	2	1	—
41 als je op het politiebureau zit	2	—	3	—	10	—
42 als je mondelinge schoolonderzoeken hebt	6	10	—	1	4	—
43 als er vreemde mensen bij zijn	4	2	4	1	10	—
44 als je iets moet zeggen op een vergadering	6	7	2	1	7	—
45 als je moet praten over iets waar je over in zit	6	2	9	—	1	—
46 als je met een slecht rapport thuis komt	4	7	7	1	1	—
47 als je op de tv moet verschijnen	4	5	1	1	8	—
48 als je net wakker bent	4	1	—	—	4	—
49 als iemand erg op je let	2	3	—	2	5	—

Wat valt op naar aanleiding van bovengenoemde oorzaken?

Bijvoorbeeld welke facetten uit het communicatiemodel worden het meest genoemd?

Zijn er situaties die ongeveer hetzelfde lijken maar waarbij verschillende oorzaken genoemd worden?

Mogelijke conclusies naar aanleiding van gesprek over bovenstaande.

Op weg naar mogelijke oplossingen

Twee citaten (Tijdschrift voor taalbeheersing, Meuffels, jrg. 2, april 1980):

'Wie taalvaardigheden wil verbeteren, zal eerst moeten weten wat taalvaardigheden zijn. Wat houdt gespreks-, schrijf-, luister- en leesvaardigheid in?

Onze verkenningen op het gebied in kwestie leiden (...) niet tot veel zekerheden, eerder tot vele twijfels.'

Een tweede (Lammers 1980):

'Waar het dus eigenlijk om gaat is dat de taalgebruiker de beschikking krijgt over een groot repertoire van handelingen waaruit hij kan putten. Zo'n visie sluit ook aan bij wat bijvoorbeeld een goede luisteraar doet. Een goede luisteraar is in staat afhankelijk van zijn luisterdoel een strategie te kiezen, respectievelijk te hanteren. De taalgebruiker moet zich dus bewust worden van een aantal mogelijkheden die hij nog niet onderkende. Het streven is naar een uitgebreider repertoire, naar een grotere flexibiliteit.'

In een klasseggesprek kwamen er reacties op de citaten uit de vakliteratuur. Die discussie verliep goed, voor sommige leerlingen was het best moeilijk te ontcijferen wat er nu precies in stond maar toen ze dat eenmaal begrepen, waren ze erg bij de problematiek betrokken. Het werken met het communicatiemodel bleek evenals vorig jaar toch niet zo handig voor leerlingen, voor hun is het natuurlijk ook niet geschreven. Ik veronderstel dat leerlingen door het transactiemodel meer inzicht krijgen in de factoren die een communicatieve situatie bepalen, maar bij de concrete probleemsituaties die zij noemen zijn de factoren die meespelen óf niet helemaal duidelijk óf zo afhankelijk van elkaar dat het erg moeilijk is om precies aan te geven waar het fout gaat.

We besloten in kleine groepjes verder te werken aan een concrete probleemsituatie. Na een klassikale brainstorming hierover stelde ik voor dat groepswork onderstaand stencil op.

Enkele opmerkingen in verband met het groepswork taalvaardig zijn

Julie hebben een situatie uitgezocht waarin je problemen hebt met je taalgebruik. De situatie die je uitgezocht hebt

— herkende je bij *jezelf*

— vond je een goede *probleemsituatie*

— dacht je op verschillende manieren op te kunnen lossen.

Waar het nu bij het groepswork om gaat is dat je

* allereerst *eigen ervaringen* uitwisselt wat betreft die moeilijke taalsituatie. Bijvoorbeeld: je hebt gekozen voor nummer 4 van het stencil 'als er iemand belangrijks bij is'. Elk groepslid vertelt dan *uit eigen ervaring* daarover. *Dus niet*: 'Ik heb wel eens gehoord dat iemand enz.' maar: 'Ik was *zelf* een keer enz.'

* De groepsleden proberen vervolgens bij degene die aan het vertellen is er achter te komen wat het probleem precies was. Stel vragen zo-

als bijvoorbeeld: 'Wat was die belangrijke persoon voor iemand? Welke relatie had jij ermee? Waar ging het gesprek over? Wie waren er nog meer bij?' Vergeet vooral niet te vragen: 'Hoe heb *jij* je toen uit die moeilijke situatie gered?' Voor meer vragen kun je ook naar het communicatiemodel kijken.

- * Tenslotte bespreek je met elkaar *andere manieren* om je in de genoemde situatie te redden. Bekijk het tweede citaat op het stencil van 31/8 nog maar eens. Daar staat, misschien wat moeilijk, dat een taalgebruiker zicht moet hebben op *verschillende mogelijkheden* die hij toe kan passen om zich in communicatieve situaties te redden. Jullie zijn *daar* nu dus mee bezig.
- * *Na* deze bespreking bekijk je welke van de besproken situaties het meest in aanmerking komt om als rollenspel op te voeren. Het is de bedoeling dat je alle besproken oplossingen voor die ene situatie speelt. En misschien kom je al spelende nog op andere mogelijkheden die je ook weer op kunt voeren.

Nogmaals, het gaat er *niet* om welke groep het mooiste, leukste toneelstukje opvoert. Het gaat erom dat je ziet wat er aan de hand is als je *problemen* hebt *met je eigen taalvaardigheden* en dat je vervolgens zicht krijgt op de mogelijke oplossingen voor die problemen. De rollenspelen zijn straks, als ze opgenomen zijn op de video, uitgangspunt voor verdere discussie.

Succes!

PS

Ik wil van elke groepsbijeenkomst een *kort* verslagje, er moet in *wat* je gedaan hebt en *hoe* het samenwerken ging.

De leerlingen werkten ca tien lesuren in kleine groepjes. Vooral het opnemen van de verschillende stukjes op de video kostte veel tijd, ook buiten school. De videoprogramma's gingen over de volgende onderwerpen: voor het eerst bij iemand thuis komen; te laat thuis komen; contact maken met vreemden; weg willen als de rest wil blijven; verliefd zijn; een meisje versieren; omgaan met lastige klanten; als nieuweling in een groep komen; tegen je ouders vertellen dat je homofiel bent; omgaan met iemand die kwaad is; als iemand iets hatelijks tegen je zegt; als je niets meer weet te vertellen tegen je vrienden; reageren als je verloren hebt; eruit komen als je een blunder gemaakt hebt.

Een groep had als probleemstelling: waarom durven we in de klas niet goed over seks te praten. Zij maakten geen video-opname maar stelden een vragenlijst op voor klasgenoten, die als uitgangspunt diende bij de discussie met de hele klas.

Nadat we met de klas naar een rollenspel op de video hadden gekeken, kregen de betreffende spelers de kans om een toelichting te geven. Hierna reageerde de klas. Aan de orde kwam of de gespeelde oplossingen reëel waren en in hoeverre het gekozen taalprobleem werd opgelost door enkele oplossingen te spelen respectievelijk te bekijken. Bij verschillende groepen kwam de nabespreking door de druk van de tijd niet helemaal tot zijn recht. Ik wilde daarom ook extra aandacht schenken aan de evaluatie van de hele thematische lessenserie. Het volgende stencil stelde ik daarvoor op:

Beantwoord onderstaande vragen eerst individueel, vergelijk de antwoorden daarna met de andere leden van de groep. Lever tenslotte een groepsverslag in waarin je de antwoorden en de bespreking daarover verwerkt.

Bij de beoordeling zal dit groepsverslag betrokken worden.

- 1 Zeg met eigen woorden wat het doel was van de video-opname waarin jij meespeelde.
 - 2 Hoe heb je die video-opname aangepakt, met andere woorden: wat heb je gespeeld, waarom dát en op dfe manier. Geef een korte toelichting afhankelijk van de (technische) kwaliteit van de opname.
 - 3 Ben je bij het opzetten van je programma uitgegaan van eigen ervaring met het probleem? Waarom wel of niet?
 - 4 Vond je het een echte probleemsituatie die je speelde? Waarom wel of niet?
 - 5 Was het gemakkelijk of moeilijk om verschillende oplossingen na elkaar te spelen? Toelichten.
 - 6 Geef zo nauwkeurig mogelijk aan wat jullie gespeelde situatie(s) met taalmoeilijkheden te maken hebben.
 - 7 Geef zo nauwkeurig mogelijk aan wat je geleerd hebt van deze lessen. (Niets kan ook!)
 - 8 Heb je meer zicht gekregen op het gekozen taalprobleem door enkele oplossingen te spelen? Toelichten a.u.b.
 - 9 Ben je het eens met de volgende uitspraak: 'Iemand is taalvaardiger naarmate hij zich meer bewust is van de verschillende keuzemogelijkheden waaruit hij in een communicatieve probleemsituatie kan kiezen'?
 - 10 Heb je nog suggesties wat we in de klas kunnen doen naar aanleiding van jullie video-opname?
 - 11 Andere opmerkingen?
- Lever het *groepsverslag* getypt of met zwart geschreven in, zodat ik het kan vermenigvuldigen

voor de hele groep. Het moet een lopend verslag zijn, dus niet alleen korte antwoordjes die je zonder vraag erbij niet kunt lezen.

Bijlage 2 geeft hiervan een voorbeeld.

Mijn bedoeling met de lessenserie taalvaardig zijn

Bij het schrijven van deze thematische lessenserie zoals ik die dit studiejaar op school heb gegeven, ben ik uitgegaan van de gedachte dat leerlingen zich allereerst meer bewust moeten worden van hun eigen ervaringen met communicatieproblemen. Daarom probeerde ik ook zo concreet mogelijk te beginnen.

Ik koos voor het verzamelen van hun eigen situaties waarin ze moeilijkheden hadden om uit hun woorden te komen. Met behulp van het transactiemodel heb ik geprobeerd de leerlingen wat meer kijk te geven op de complexiteit van factoren die een communicatieve situatie bepalen. Het zoeken naar de hoofdoorzaak van het probleem bleek niet gemakkelijk. Tijdens de evaluatie werd onder meer gevraagd wat de gespeelde situatie met taalmoeilijkheden te maken had (vraag 6). Het viel me bij de antwoorden van die vraag op dat leerlingen veel beter in de gaten hadden welke factoren van belang zijn als het gaat over wel of niet uit je woorden kunnen komen.

Ik bouwde bewust de beperking in voor leerlingen om alleen met problemen te komen uit mondelinge communicatieve situaties, enerzijds om het geheel niet onnodig ingewikkeld te maken, anderzijds wilde ik de zogenaamde typische schoolse taalmoeilijkheden, zoals spelling en stijl, uitsluiten. Hiermee wilde ik ook wat explicieter maken dat de 'leerstof' in de lessen moedertaal in mijn ogen zoveel meer omvat dan het bekende traditionele oefenen van vaardigheden, geboden door de meeste taalmethodes voor het voortgezet onderwijs.

Om het geheel wat meer gewicht te geven, confronteerde ik de leerlingen met twee citaten uit de vakliteratuur. Ik wil voorkomen dat leerlingen gaan denken dat de tijd gevuld wordt met geblabla over eigen ervaringen. Ik wil dat ze zien dat het een serieuze, wel overwogen en zinvolle invulling is van hun uren op school en geen hobbyisme van een toevallige lerares. Daarnaast werkt het psychologisch soms ook goed om ze met iets in aanraking te brengen wat misschien net wat te

moeilijk is, waardoor ze ineens extra aandachtig bij de les betrokken raken. Een opmerking van mij als:

'Ja, ik weet niet of jullie precies zullen snappen wat er staat want deze citaten zijn uit stukken die eigenlijk geschreven zijn voor mensen die aan de universiteit studeren'

daagt leerlingen uit.

Omdat ik er vanuit ga dat iemand zijn talig handelen echt beter zelf in de hand heeft als hij meer zicht heeft op mogelijke oplossingen in probleemsituaties, heb ik leerlingen de opdracht gegeven eerst die ervaringen met betrekking tot indertijd gekozen oplossingen uit te wisselen, die vervolgens kritisch te bespreken en tenslotte enkele van de besproken strategieën om te zetten in een rollenspel.

Een laatste doelstelling die ik had was, dat de lessenserie ten goede zou komen aan de sfeer in de groep die het mogelijk maakt problemen met elkaar te bespreken. Daarom koos ik voor het bekijken en nabespreken van de gemaakte video-opname.

Ervaringen met lessen over taalvaardig zijn

In de eerste paragraaf heb ik mijn ervaringen met de thematische lessenserie over taalvaardigheden, zoals ik die het vorig schooljaar gaf, al verwerkt. Die ervaring gaf aanleiding tot de beschrijving van de lessen. Wat ik in deze paragraaf beschrijf zijn de ervaringen met de geschreven versie, namelijk zoals ik die dit schooljaar heb gegeven (zie de tweede paragraaf).

Met uitzondering van de analyse van de genoemde probleemsituaties met behulp van het transactiemodel oordeel ik positief over deze lessen. Zoals ik eerder al opmerkte, ligt de oorzaak van het communicatieprobleem dikwijls bij meerdere factoren die in het model aangegeven worden en dat maakt het voor de leerlingen eerder ingewikkeld dan helder. Anderzijds vind ik dat het model zijn functie heeft gehad in de lessenserie omdat het een middel was bij het bereiken van de doelstelling: inzicht hebben in de complexiteit van factoren die een communicatieve situatie bepalen.

Een bijkomende moeilijkheid bij lessen zoals deze waarbij technische apparatuur — in dit geval video — wordt ingeschakeld, is de praktische organisatie van het geheel. Het is bij ons op

school nog geen gewoonte dat leerlingen zelf de dure audiovisuele hulpmiddelen bedienen, met andere woorden bij de planning van de video-opnames ben je afhankelijk van de tijd die de cameraman, dat is bij ons de amanuensis, vrij kan maken. In de praktijk betekent dat voor leerlingen regelmatig in de middagpauze doorwerken of na schooltijd een en ander afmaken. Het totale aantal lessen dat ik wil besteden loopt daardoor dikwijls langer uit dan mij lief is.

Wanneer ik de lessenserie een volgend schooljaar nog een keer zou herschrijven, zou ik er ook extra op letten dat leerlingen voor het rollenspel een situatie uitkozen die ze zelf echt als moeilijk ervaren hebben. Ik had daar nu wel op gewezen, maar dat misschien toch niet voldoende benadrukt.

Bij de evaluatie kreeg ik nu enkele reacties als:

Het doel van ons toneelstuk was het probleem van versieren uit te beelden, door middel van het spelen van drie verschillende toneelstukjes. Het eerste stukje ging over een jongen en een meisje in de disco. De jongen was heel stoer, tenminste zo deed hij zich voor. Innerlijk was hij niet zo zeker van zichzelf. Dit probeerden wij uit te beelden door de gedachten van de jongen en het meisje op de achtergrond te laten horen. Maar dit kwam niet goed over op de video. Het was ook slecht verstaanbaar. In het tweede stukje was de jongen erg verlegen. Hij wist geen raad met zichzelf en hij betrok zijn vriend iedere keer in het gesprek. Ook nu was het slecht verstaanbaar. Het derde stukje hebben we geprobeerd om een 'normale' situatie te spelen. De jongen was nu spontaan en gedroeg zich normaal tegenover de meisjes. We zijn bij het maken van de toneelstukjes niet uitgegaan van onze eigen ervaring. Een meisje versieren is toch iedere keer weer anders. We hebben geprobeerd om de meest voorkomende problemen van 'het versieren' te nemen.

Willem, Frank, Theo, Marike en Marian

Uit verschillende reacties bleek ook dat leerlingen zich afvroegen of ze in een concrete situatie wel wat hadden aan dat zicht op die verschillende op-

lossingsmogelijkheden:

Nee, want als je met een taalprobleem zit, ga je toch niet eerst oplossingen bedenken, want dat neemt teveel tijd in beslag, je doet dan toch wat je het eerst invaht. Als je eerst oplossingen moet gaan zoeken en dan de beste kiezen, is het taalprobleem misschien al verleden tijd.

Els

Dat het merendeel van de leerlingen (88 procent) positief reageerde wil ik illustreren met de volgende citaten uit de evaluatie.

Het betreft hier antwoorden op de vraag: Heb je meer zicht gekregen op het taalprobleem door meer oplossingen te spelen?

Ja dat wel, ik had er zelf nooit zo over nagedacht. Ik dacht altijd als zoiets bij mij voorkwam dat dat gewoon stom was, dat ik niet wist wat ik moest zeggen.

Dicky

Ik heb er mee geleerd dat ik niet de enige ben met dat probleem en dat ik nu weet hoe anderen het willen oplossen.

Maudy

Ik heb van deze lessen geleerd om je eigen gewoon wat brutaler op te stellen. Gewoon niet bang zijn om iets te zeggen.

Guido

Ja, je bent (denk ik) nu veel zekerder als je met dit probleem te maken krijgt. Je hebt nu immers verschillende oplossingen die je dan kunt gebruiken.

Lia

Over de lessen van communicatie hebben we geleerd dat 'iets' uitpraten de beste oplossing is. Bovendien hebben we door het zien van andere situaties óók geleerd dat er andere manieren zijn om sommige situaties op te lossen dan we hadden gedacht en dat deze misschien wel beter zijn ook.

Als laatste willen wij nog zeggen dat we met plezier aan de lessen over communicatie hebben gewerkt. Maar dat dit het laatste moet zijn omdat het te langdradig wordt.

Brigitte

Bijlage 1

(Ik heb hier slechts een gedeelte van het leerlingenstencil overgenomen.)

Enkele opmerkingen naar aanleiding van jullie stukje over persoonlijkheidskenmerken en taalvaardig zijn. Ik zal bij elke gestelde vraag enkele citaten geven uit jullie werk. Daarna enkele opmerkingen van mezelf en ik begin met een verhaaltje, niet van mezelf, maar ook van één van jullie.

WIE IS TAAL?

Taal is naar mijn mening niet iemand die gevormd is door het aan elkaar plakken van regeltjes grammatica en spellingskunst, anders zou ik taal niet goed kennen.

Taal is iemand die creatief is met zichzelf. Taal is iemand met een hart zoals iedereen, hij heeft ook armen en benen en kan daarmee ook iets uitdrukken.

Wat is er nou zo speciaal aan taal? Nou, ik zie taal niet zo gek vaak maar volgens mij is het speciale van taal dat hij niet zoals sommigen een dubbel leven leidt maar eerder een multi-leven. Andere mensen uit mijn omgeving die taal ook kennen, zeggen dat hij juist voor iedereen hetzelfde is. Hij zou volgens hen zeer consequent zijn. Daar er ook mensen zijn die weer andere dingen over taal zeggen, is taal vaak het middelpunt van gesprek of roddel.

Over één ding zijn we het in ieder geval eens: taal is een zeer, zeer, zeer oud en wijs man, hij heeft veel gereisd en ze kennen hem over de hele wereld. Ook weten we allemaal dat taal pas als laatste bewoner van de aarde verdwijnt of liever gezegd als taal doodgaat, zijn we er allemaal geweest.

Wie kent taal nu het beste? Sommigen onder ons denken dat degenen die taal het meeste zien, hem ook het beste kennen. Volgens mij ligt het er veel meer aan hoe je met taal omgaat. Je moet taal vrij laten en niet in een hok willen opsluiten. Pas als je bij taal zijn gevoel los krijgt en zijn veelzijdigheid en creativiteit ontdekt dan ken je taal pas goed en dan pas kun je ook aan andere mensen duidelijk maken hoe goed je taal wel of niet kent.

De taalfreak'

Nu bij elke vraag enkele citaten van jullie.

1 Wat is volgens jou taalvaardig zijn of wanneer vind je iemand een goede taalgebruiker?

'Als iemand zijn gevoelens goed onder woorden kan brengen is hij volgens mij taalvaardig.'

'Een goede taalgebruiker is volgens mij iemand die foutloos spreekt, zijn zinnen goed formuleert en geen dialect spreekt.'

'Iemand die goed kan praten zal zich beter kunnen verdedigen, als iemand die aarzelt. Als je taalvaardig bent, ben je dus ook machtig. Taalvaardig zijn heeft dus met macht te maken.'

'Taalvaardig zijn is dat je goed onder woorden kunt brengen wat je bedoelt. Je moet dus een grote woordenschat hebben. Verder is het ook belangrijk dat je goed kunt luisteren en begrijpen wat een ander zegt.'

'Iemand is taalvaardig als hij echt nooit met zijn mond vol tanden staat. Je kunt jezelf van binnen nog zo rot voelen in een bepaalde situatie maar je bent pas taalvaardig als je dan ook wat te zeggen hebt.'

2 Is een taalgebruiker gebaat bij bepaalde persoonlijkheidskenmerken?

'Het is belangrijk om jezelf te kennen om zicht te hebben op je persoonlijkheidskenmerken. Je weet dan wat je aan jezelf hebt en bij bepaalde problemen weet je dan ook beter hoe je voor je zelf op kunt komen.'

'Ik vind dat een goede taalgebruiker beslist gebaat is bij bepaalde persoonlijkheidskenmerken. Als je verlegen bent dan durf je niet voor een grote groep te spreken, als je onzeker bent kun je vaak niet uit je woorden komen en ga je zelfs op je eigen woorden letten, twijfelen of wat je zegt niet belachelijk is of verkeerd gezegd. Als je zenuwachtig bent dan maak je vaak onnodige schrijffouten. Als je niet zoveel fantasie bezit zal het je ook meer moeite kosten om een opstel te schrijven om iets te bedenken. Als je iemand bent die gauw afgeleid is, zal je gauw je woorden vergeten. Ik denk dat als je geen last hebt van deze dingen, je al een heel eind bent en wellicht beter bent in taal en communicatie.'

'Ik vind dat een goede taalgebruiker meestal de eigenschap van hardheid heeft en niet zo vlug met iemand medelijden zal hebben die het niet met hem eens is. Hij moet deze eigenschap wel hebben omdat hij zich anders in een discussie niet kan verdedigen of iemand vertellen hoe het staat.'

'Als je weet welke persoonlijkheidskenmerken je hebt en welke met je taalvaardig zijn te maken hebben kun je wat aan die kenmerken gaan sleutelen en zo je taal verbeteren.'

3 Geef je mening over de les waarin we praatten over onze persoonlijkheidskenmerken.

'Ik vond de les erg leuk. Je herkent vaak in de eigenschappen van een ander wat van jezelf. Je leert ook klasgenoten beter kennen zo. Bij het opschrijven van die eigenschappen denk je over jezelf na en vorm je je een mening over jezelf. Bij het schrijven van een opstel vorm je je ook een mening over het onderwerp. De les was dus niet alleen leuk maar ook nuttig.'

'Ik vond de les op zich erg goed. Zeker omdat iedereen even stil moest staan bij zijn negatieve en positieve eigenschappen. Het is erg moeilijk om je positieve eigenschappen op te schrijven. Daar sta je eigenlijk nooit bij stil. Ik vind het ook goed dat je niemand hebt gedwongen om zijn eigenschappen voor te lezen. Met de negatieve eigenschappen vind ik het nog niet zo erg. Iedereen mag weten wat voor fouten ik heb, als ze maar niet verkeerd over je gaan denken. En met de positieve eigenschappen had je het zelf ook al moeilijk (ans) en daarom denk ik dat wij het ook moeilijk vinden om ze voor te lezen. Ik begreep alleen niet waarom er in het "openbaar" bijna niets werd gezegd en daarna tegen de burens alles uitvoerig werd toegelicht. Ik vind dat je het dan ook wel aan iedereen kan vertellen.'

'Ik praat veel liever tegen één of twee personen dan tegen een hele groep. Ik geef me niet graag aan iedereen bloot ook al ken je die mensen ruim een jaar. Dat is toch iets wat ik niet zomaar doe. Als ik dan tegen een groep praat dan kom ik plotseling niet goed uit mijn woorden al wil ik het zelf wel.'

'Ik vind zo'n les wel leuk maar er moet meer gediscussieerd worden. Daar bedoel ik mee dat er vaak dezelfde mensen aan het woord waren. Als er nu voor gezorgd kan worden, dat iedereen eens wat zegt dan kan het nog leuker worden.'

'Ik ben zelf ook niet zo'n grote spreker maar dat komt door verlegenheid. Het valt me trouwens op dat zodra we een gesprek in de klas hebben over iets persoonlijks, over onze gevoelens, dan komt er niets los, alleen stilte. Zo zie je dat mensen een muur om zich heen hebben, dat ze niet helemaal open tegenover een ander zijn. Gesprekken met degene die naast je zat lukte aardig. We waren open tegenover elkaar. Ik vond het prettig om te horen dat ik niet de enige was die kwaad wordt als hij iets niet kan vinden en dan een ander de schuld geeft. Of die verlegen is of heel zenuwachtig is en doet tegenover degene waar ie verliefd op is. Ik kan wel zeggen dat sommige slechte eigenschappen die ik heb als de jaren voorbij gaan afnemen. Vroeger was ik veel meer verlegen en meer onzeker dan nu. Ik ben blij om dat ik er overheen groei, ik ben nu veel gelukkiger. Toen ik 13 was zou ik geen goede eigenschap hebben kunnen opschrijven maar nu lukt dat gemakkelijker. Ik vond die les niet vervelend of eng. Ik hoop dat we allemaal nog eens over die drempelvrees heen komen, dat we allemaal onze mening durven zeggen zonder dat we ons rot voelen.'

'Ik heb niks voorgelezen omdat er dingen in stonden die zo voor mezelf waren. Ik had die dingen ook weg kunnen laten. Ik weet niet waarom ik ze niet opgelezen had. Ik denk dat jij groot gelijk had toen je zei dat het vreemd is dat je over anderen zoveel te vertellen hebt en over jezelf zo weinig. Diep in jezelf heb je dat natuurlijk wel maar je bent bang dat als je zoiets zegt, anderen het zullen beamen. Misschien moet je dat in groepjes praten toch nog eens proberen zodat de onderlinge verhouding beter wordt. Ik schrijf beter omdat ik toch wel vind dat het een fijne klas is, wat stilletjes in sommige opzichten.'

'Het is natuurlijk wel moeilijk om zomaar wat goede en slechte eigenschappen op te noemen. Stel je voor dat ze je uittellen! Stel je voor dat je commentaar krijgt daar is de meerderheid bang voor denk ik. Zelfs degenen die anders altijd hun mond open doen zeiden nu amper iets.'

Onderstreep de passages waar je met een klein groepje over zou willen praten bijvoorbeeld omdat je dat ook zo vindt en daarom goede argumenten kunt aandragen voor die mening óf omdat je het er helemaal niet mee eens bent óf omdat je dat zelf ook zo ervaart en jouw ervaringen met anderen wilt uitwisselen om samen tot een eventuele oplossing te komen.

Ik geef nu liever nog geen inhoudelijke kritiek. Iedereen heeft serieus aan de opdracht gewerkt. Als jullie mijn mening over bepaalde onderwerpen wilt weten of als je ergens meer informatie over wilt moet je dat maar zeggen, dan schrijf ik er wel een stukje over.

PS

Leg voor je gaat praten in de kleine groep je discussiepunt(en) vast op papier. Wijs ook een gespreksleider aan. Lever aan het eind van de les een verslagje in over wat jullie besproken hebben.

Bijlage 2

Groepsverslag van de video-opnamen!

Onze groep bestond uit: Jacqueline, Gerard en Franka.

Het *doel* van onze video-opname was om oplossingen te vinden voor het probleem: Weg willen (of moeten) terwijl de rest wil blijven.

We hebben de opname als volgt aangepakt:

We speelden dat we in een disco waren. Op een gegeven moment moest één persoon naar huis, omdat hij op een vastgesteld tijdstip thuis moest zijn. Voor de anderen maakte het tijdstip dat ze thuis moesten zijn niets uit.

Hoe wordt nu dit probleem aangepakt?

Hiervoor hebben we vier oplossingen bedacht en gespeeld:

- a Nadat de persoon aan de rest gevraagd heeft of ze mee gaan naar huis, stappen ze gezamenlijk op.
- b Die ene persoon gaat uiteindelijk alleen naar huis.
- c Ze verzinnen samen een smoes zodat de persoon kan blijven totdat de rest naar huis gaat. De ouders zijn dus niet op de hoogte van de plannen van hun zoon. Ze zijn erg ongerust en zij maken met hun kind een afspraak voor de volgende uitgaansavonden.
- d De persoon belt zijn ouders op en vraagt of hij langer mag blijven. Hij spreekt dan af dat hij met de anderen mee naar huis gaat.

Bij het opzetten van het programma zijn we uitgegaan van onze eigen ervaringen met dit probleem, omdat iedereen van ons hier wel eens ooit mee te maken heeft gehad. Toen we met dit probleem te maken kregen vonden we het een écht probleem, vooral omdat we niet wisten hoe dit probleem aan te pakken. (Dus bijvoorbeeld hoe zeg je tegen je vrienden dat je naar huis moet.)

Doordat we nu oplossingen bedacht hebben voor dit probleem hebben we een beter zicht gekregen op het taalprobleem, zodat we nu dit probleem makkelijker op kunnen lossen.

Het was niet echt moeilijk om verschillende oplossingen te spelen. Wel moest je de verschillende oplossingen goed uit elkaar houden zodat je de oplossingen niet door elkaar speelde.

In onze gespeelde situatie kwamen wel taalmoelijkheden naar voren. Bijvoorbeeld:

- 1 Hoe zeg je tegen je vrienden dat je naar huis moet en hoe maak je hen duidelijk dat het jouw bedoeling is dat ze met jou meegaan naar huis terwijl je weet dat zij nog niet naar huis hoeven.
- 2 Hoe vertel je je ouders de reden van het laat thuis komen? (deze vraag geldt ook voor situatie c)
- 3 Je vader (durven) vragen of je later thuis mag komen en dus ook uitleggen waarom je langer wilt blijven.

Door dit probleem te spelen hebben we geleerd, door middel van de oplossingen die we bedacht hebben, hoe we dit probleem aan kunnen pakken en ook hoe dit dan op te lossen. Naar aanleiding van bovenstaande zijn we het dus ook eens met de uitspraak: 'Iemand is taalvaardiger naarmate hij zich meer bewust is van de verschillende keuzemogelijkheden waaruit hij in een communicatieve probleemsituatie kan kiezen.' Deze uitspraak is dus eigenlijk de conclusie van onze 'proef'. Doordat je verschillende oplossingen hebt, die je toe kunt passen, kun je jezelf makkelijker uit deze probleemsituatie redden. Door deze keuzemogelijkheden sta je nu niet meer zo onzeker tegenover dit probleem.

We zagen in het begin wel wat tegen de video-opname op, maar het viel allemaal reuze mee.

De samenwerking in de groep verliep ook goed. We hebben veel besproken naar aanleiding van dit probleem.

Geraadpleegde literatuur

- Buys, A. *Kijken naar jezelf, reflectie in het moedertaal-onderwijs* doctoraalscriptie Vakgroep Taalbeheersing Universiteit van Amsterdam, Heusden 1983
- Lammers, D.H. 'Wat is luisteren?' in: *Luisteren* DCN-cahier 5, A. de Geus e.a. (red.), Wolters-Noordhoff, Groningen 1977
- Meuffels, B. 'Onderzoek naar taalvaardigheid' in: *Tijdschrift voor taalbeheersing* jrg. 2 (1980), nr 2 (april)